

давно і так би мовити стали підсумком у розитку афінської демократії як явища.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аристотель. Политика. Афинская полития. Москва: Мысль. 1997. 460 с. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=128820&page=4> (дата звернення 11.03.2021).
2. Бузескул В. П. История афинской демократии: монография. СПб. : ИЦ Гуманитарная Академия, 2003. 480 с.
3. Гущин В. Р. Закон об остракизме и первые остракофории в Афинах *Античная история и классическая археология* : сбор. науч. раб. / отв. ред. В. В. Дементьев. М., 2006. Вип. 2. С. 95–110.
4. Лозинський О. М. Психологічні впливи політичної корупції на історичний розвиток стародавніх Афін та Риму *Зб. наук. праць Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Психологічна*. 2013. Вип. 2. С. 41–53.
5. Плутарх. Сравнительные жизнеописания. В 3 т. Т. 1. / изд. подг. С. П. Маркиш та С. И. Соболевский; отв. ред. М. Е. Грабарь-Пассек. М. : АН СРСР, 1961. 503 с.

Людмила Гуцало,
к. і. н., доц. кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Максим Коржак,
здобувач II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

РЕФОРМАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІМПЕРАТОРІВ ДІОКЛЕТІАНА ТА КОСТЯНТИНА У ПРАЦЯХ АНТИЧНИХ АВТОРІВ

Дослідження питання історіографії та використання джерел є надзвичайно актуальною темою у будь-який час. Не є виключенням і тема реформаторської діяльності Діоклетіана та Костянтина. Адже доба Римської історії є однією з найпрестижніших тем в історичній науці. Додає популярності їй і той факт, що з часу існування Римської держави залишилася велика кількість письмових джерел з інформацією, адже в культурі античності загальноприйнятими були архіви з державними документами та письмовими законами. Також всі проблеми та успіхи Римської держави широко описувалися в працях античних авторів. Більшість з яких були очевидцями подій, що допомогло їм передати всі події в найменших деталях.

Мета дослідження – визначити основних античних авторів які найбільше писали про зазначений період, та окреслити їхні думки про реформаторську діяльність Діоклетіана та Костянтина.

Дану проблематику ми можемо знайти у працях античних авторів, зокрема у Аврелія Віктора [1], Євсевія Кесарійського [2], Євтропія [3] та Лактанція [4].

Історія Пізньої Римської імперії переповнена різними подіями, перш за все політичного характеру. Основними темами для античних авторів цього періоду стали: біографічні праці про діяльність одного або декількох імператорів. Одним з таких авторів був Віктор Аврелій, який створив біографічну працю про найвідоміших римських імператорів. У розділі про Діоклетіана, детально описаний його прихід до влади, шляхом усунення своїх головних конкурентів Аврелія Кара, Нумеріана та Карина. Найбільше інформації ми отримуємо про докорінні зміни у сприйнятті особи імператора, а саме початок відкритого обожнювання, визнання його господарем, поклоніння, що стало фундаментальною ознакою нової політичної системи доміанату. Офіційно було оформлені нові постулати, згідно з якими імператор був джерелом законодавчої і судової влади, керував державними, фінансовими і військовими справами, але з певним посередництвом з боку ієрархічно поділених чиновників, які призначалися правителем [1, с. 248].

У праці Флавія Євтропія більше уваги зосереджено на описі нової системи управління імперією – тетрархії. Тут ми можемо дізнатися про політику чотирьох співправителів Діоклетіана та території за які вони відповідали. З 293 р. існувало 4 правителя Римської імперії, де Діоклетіан та Максиміан були старшими августами з повноваженнями на 20 років, а Галерій та Костанцій Хлор стали цезарями, тобто їхніми помічниками та наступниками. У кожного були свої території на яких вони правили, проте законодавство було єдине для всієї імперії і обговорювалося на нарадах чотирьох правителів, хоч вирішальне слово і було за Діоклетіаном [3, с. 183].

Релігійну політику Діоклетіана детально описав християнський історик Лактанцій, який написав гнівну працю про переслідування християн з боку імператора. На початку IV ст., після явної провокації влаштованої співправителем Діоклетіана – Галерієм, християн звинуватили у зриві одного з найбільших язичницьких свят. Ця подія сала причиною появи трьох едиктів які узаконювали репресії проти християн. Священників кидали до в'язниць, піддавали тортурам та страчували за відмову проводити язичницькі жертвоприношення. Книги та тексти християнських служителів спалювали, а храми руйнували. На думку Лактанція все це було зроблено для того, щоб зменшити вплив церкви, яка заважала ще більшій централізації та сакралізації імператорської влади [4, с. 55].

Так само у працях античних авторів була описана і діяльність Костянтина Великого. Аврелій Віктор детально описав прихід до влади Костянтина та війну за престол яка тривала протягом 305-325 рр. У цей період при владі у різних частинах імперії могло перебувати від двох до шести правителів, кожен з яких вважав себе законним. Завдяки тактичним навичкам йому вдалося перемогти Максенція у 312 р. А у 325 р. він переміг головного конкурента за одноосібне правління Ліцинія [1, с. 253].

Реформування економічної, соціальної, адміністративної, військової сфери описані в праці Флавія Євтропія. Нова службова-ієрархічна драбина мала окреслити повноваження та обов'язки державного апарату. Згідно з нею на вершині були «найблагородніші», зазвичай це були представники імператорської сім'ї, далі були «сяючі», «найповажніші», «найсвітліші», «найдосконаліші». Дорадчим органом імператора була консисторія, на засіданнях якої обговорювалися найважливіші державні питання, писали закони, приймали іноземні посольства та вирішували найгучніші судові справи. У соціальній політиці були видані едикти 316 та 325 рр., які мали на меті прикріпити статус колонів до відповідної території. У результаті чого їм було заборонено покидати місто де вони народилися. В області економіки була проведена грошова реформа, у результаті якої були введена нова золота монета – солід. Як і раніше найважливішим джерелом збагачення державної скарбниці були подушні податки. У структурі війська було проведено остаточне розділення між осілими прикордонними легіонами та мобільними військовими загонами. Продовжилося інтенсивне залучення варварів до служби у армії. Одним з найважливіших рішень, на думку автора, було перенесення столиці імперії до Константинополя [3, с. 377].

Євсевій Кесарійський найбільше уваги приділив релігійній політиці Костянтина. Він писав хвалебні відгуки про імператора та його ставлення до християнської релігії. Він описав Міланський едикт 313 р., який надавав громадянам свободу віросповідання та легалізував християнство по всій імперії. Також автор пише про різноманітні едикти про: дозволи на єпископські суди (318 р., 321 р., 333 р.), скасування податків для церкви (315 р.) та призначення повинностей на її розвиток (319 р.). І головною подією у період правління Костянтина, на думку Євсевія, було проведення Першого Вселенського собору у місті Нікея 325 р. На якому офіційно було визначено основні канони християнської церкви та засуджено різні єресі [2, с. 377].

Окремим видом джерел періоду Римської імперії є – панеґірики. Це були хвалебні твори, урочисті промови, які виголошувалися на честь важливих подій у житті імперії. Хоч вони і мали поетичне забарвлення, проте містили важливі історичні факти та описи діяльності окремих правителів. Наприклад, в одному з таких творів ми можемо знайти опис зовнішнього вигляду Діоклетіана. Сучасники імператора відзначали, що він першим почав вдягати одяг оздоблений золотом і навіть для ніг використовував шовк та пурпур. Також змінений був імператорський двір, який за своїм оздобленням став поєднанням західної культури та східної розкоші [5, с. 94].

Отже, особливістю всіх цих праць було те, що вони не схожі на наукові дослідження, які ми знаємо сьогодні. Але праці Аврелія Віктора, Лактанція, Євсевія та Євтропія, стали надзвичайно цінним джерелом для дослідження: економічної, соціальної, адміністративної, культурної та військової політики імператорів Діоклетіана та Костянтина.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аврелий Виктор. О цезарях. / перевод Соколова С. *Вестник древней истории*. 1963. №4. С. 227-257.
2. Евсевий Кесарийский. Церковная история / Сергеенко М.Е. Москва: Директ-Медиа, 2009. 547 с.
3. Евтропий. Краткая история от основания Города / Перевод Егорова А.Б. Санкт-Петербург : Гуманитарная академия. 224 с.
4. Сахаров С.А. Образ Диоклетиана в сочинениях Лактанция. *История древней церкви*. Москва. 2015. №2. С. 45-63.
5. Шабага И. Ю. Слався император! Латинские панегирики от Диоклетиана до Феодосия. Москва. 1987. 144 с.

Галина Стародубець,
д.і.н., проф. кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Ганна Миколук,
здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (ЗА ПАМ'ЯТКОЮ ВІЗАНТІЙСЬКОГО ПРАВА «ЕКЛОГА»)

На початку VIII століття Візантія як держава була ослаблена і перебувала у важкій зовнішньо політичній ситуації. Сирію і Палестину держава втратила назавжди. Ослаблення візантійських колоній в Малій Азії лише сприяло військовим успіхам арабів. Але суттєво змінилася ситуація, коли до влади прийшов Лев III Ісавр. Йому вдалося відбити арабів, що сприяло посиленню його авторитету як правителя. Серед широких мас населення набуває популярності іконоборчий рух - рух проти іконовшанування, культу реліквій.

Дух іконоборчої реформації особливо яскраво виражається в законодавчій сфері, зокрема, в так званому «статуті селянському і уложенні цивільному». Саме цей документ відомий нам під назвою Еклога. Відомий візантиніст В. Василевський зазначає, що «Еклога мала першочергове значення не лише в історії римського права, а й в загальній історії людства» [1, с.21].

Цей документ - є коротким зводом візантійського законодавства, що було написано грецькою мовою у 740-750 рр, а за іншими даними - у 726 році. Вона складається з 18 титулів, що охоплюють різноманітні питання шлюбного й сімейного, спадкового права, права опіки і піклування, регламентує договори дарування, позики, найму тощо. Дослідники вважають Еклогу «своєрідною вибіркою - компіляцією з кодексу Юстиніана, а також подальших актів